

ג. "ים המלח" – "ימא דמלחא", מבואר להלן "גִּרְן הָאָטֵד" (נ י) "בֵּית אֵידְרִי דְאָטֵד".

יד, ד

שְׁתֵּים עָשָׂרָה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה מָרְדּוּ
תָּרְתָּא עֶסְרִי שָׁנִין פְּלָחוּ יֵת כְּדָרְלָעֹמֶר וּתְלַת עֶסְרִי שָׁנִין מָרְדּוּ

המרד נמשך ^{אוצר החכמה} האם המרד נמשך שלוש עשרה שנה, או שהמרד פרץ בשנה השלוש שלוש עשרה שנה עשרה? ראב"ע סובר כדרך השניה ולדעתו "ושלש עשרה שנה" הוא כמו "ששת ימים עשה ה'" (שמי' כ יא) = פשט ימים. וגם כאן פירושו "ושלש עשרה שנה מרדו", בשנה השלוש עשרה. שתי הדעות הובאו במדרש: "ר' יוסי אמר שנים עשרה ושלש עשרה הרי כ"ה. ר' שמעון בן גמליאל אמר כולם י"ג היו" (ב"ר מא ד). המיוחס ליונתן שתרגם "ובתליסרי שנין מרדו" מפרש כרשב"ג: הם מרדו בשנה השלוש עשרה ובשנה הארבע עשרה בא כדרלעומר. אבל אונקלוס שתרגם "ותלת עסרי שנין מרדו", פירש כר' יוסי: המרד נמשך שלוש עשרה שנה, ובעקבותיו פירש כך גם רש"י.¹²⁵

יד, ה

וּבְאַרְבַּע עָשָׂרָה שָׁנָה בָּא כְּדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אָתּוּ וַיָּכּוּ אֶת רְפָאִים
בְּעֶשְׂתֵּיתִּית קֶרְנִים וְאֶת הַזּוּזִים בָּהֶם וְאֶת הָאִימִים בְּשֹׁה קִרְיָתִים
וּבְאַרְבַּע עֶסְרִי שָׁנִין אֶתְא כְּדָרְלָעֹמֶר וּמְלָכִיא דְעַמִּיה וּמָחוּ יֵת גִּבְרִיא דְבַעֲשָׁתֵּיתִּית קֶרְנִים
וְיֵת תְּקִיפִיא דְבִהְמָתָא וְיֵת אִימָתָנִי דְבְּשֹׁה קִרְיָתִים

תרגום שם האומות א. העמים שהוכנעו על ידי כדרלעומר אינם מתורגמים כשמות כגון רפאים – רפאי, זוזים – זוזי, אלא לפי תכונתם ואופיים. והטעם: מפסוקי חומש דברים "והמלכים יקראו להם אמים...". והעמנים יקראו להם זמזמים" (דב' ב יא, כ) עולה שהשמות נקבעו על שם מעשיהם.¹²⁶ ו"מרפא לשון" כתב שהטעם לשוני: רפאי עשוי להשמע כלשון רפיון או רפואה וזוזי – כמטבעות.¹²⁷

רפאים - ענקים, ב. לתרגום "רפאים" – "גִּבְרִיא" ייתכנו שני ביאורים: [א] תרגם גבורים מתים כתרגום "ענקים" כגון "ילידי הענק" (במ' יג כב) "בְּנֵי גִבְרִיא", ולמד זאת מהכתוב "רפאים יחשבו אף הם כענקים" (דב' ב יא); [ב] רפאים הוא כינוי למתים כגון "מתים כל יחיו רפאים כל יקמו" (ישעי' כו יד), "הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו יודוך סלה" (תהי' פא יא). לפי זה "ויכּוּ אֶת רְפָאִים" היא מליצה: "נקראים רפאים על שם שכל הרואה אותם ידיו מתרפות" (רש"י לדב' ב יא), "שכל הרואה אותם ימות לבו ויחשב מהרפאים שהם מתים" (ראב"ע כאן) והתרגום "יֵת גִּבְרִיא" הוא ביאור הכוונה.

125. רש"י: "ובארבע עשרה שנה - למרדן, בא כדרלעומר". ובשבת יא ע"א הוסיף ביאור: "עשרים ושש עשרה שנים עשרה שנה עבדו את כדרלעומר... ושלש עשרה מרדו... הרי עשרים וחמש שנים, ושנת עשרים ושש נהרג כדרלעומר".

126. "נתינה לגר" בשם רש"י ב"ביאור".

127. ולדעתו מטעם זה תרגם הקניי (בר' טו יט) שְׁלֹמֹאִי ולא קִינָאָה שמשמעו אומנות הצורפים כבתיוב"ע "וירתקות כסף צורף" (ישעי' מ יט) "וישילן דכסף קינאָה מאחיד ליה".

זוּזִים - חֲזָקִים, ג. כתב רש"י "הזוזים – הם זמזומים", כי גם הם מן הרפאים ככתוב למניעת כפל
 "רפאים יִשְׁבוּ בָּהּ לְפָנִים וְהַעֲמִנִים יִקְרְאוּ לָהֶם זִמְזוּמִּים" (דב' ב כ). ואולם
 שלא לכפול תיבת גִּבְרִיָּא תרגם "וְאֵת הַזּוּזִים" – "וְאֵת תְּקִיפֵיָּא", החזקים.¹²⁸ אבל בדברים
 תרגם "זִמְזוּמִּים" – "חֲשָׁבָנִי", עיין שם הטעם.

בָּהֶם - בְּהִמָּתָא, ד. אונקלוס תרגם את השם הֶם בתצורה ארמית; "הזוזים בָּהֶם" –
 "תְּקִיפֵיָּא דְּבְהִמָּתָא". אבל התרגום הירושלמי "את הזוזים בהם – ית
 זיותנה דבהון" הוא ביאור מדרשי: זוּזִים – בעלי הזיו שבהם [ברפאים] וּבָהֶם כמו בָּהֶם.¹²⁹

ה. "הַאִימִים" – "אִימָתָנִי". עיין להלן "אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיָּמִם" (לו כד) "גִּבְרִיָּא" וצרף.

עֲשִׂתָּהּ - קרא ו. השם עֲשִׂתָּהּ מועתק כצורתו כעדות "מרפא לשון": "בְּעֲשִׂתָּהּ קִרְנִים
 ותרגום – קרא ותרגום". וכמוהו: "אשר יושב בְּעֲשִׂתָּהּ באדרעי" (דב' א ד) "דִּינִיב
 בְּעֲשִׂתָּהּ בְּאֶדְרָעִי". כנגד זאת "וְעֲשִׂתָּהּ צֶאֱנָךְ" (דב' ז יג) מתורגם "וְעֶדְרִי עֶנְךָ" לשון
 עשירות ועיין שם בביאורנו. ומסתבר ש"עשירות" ו"קרנים" שבעבר הירדן נקראו כך גם
 בארמית ולכן לא תרגמם. וכן עולה מהמיוחס ליונתן שדרכו לזהות שמות גאוגרפיים אבל
 את אלה הניח כצורתם.¹³⁰

וְאֵת הַחֲרִי בְּהֶרְרָם שְׁעִיר עַד אֵיל פֶּאֶרְן אֲשֶׁר עַל הַמִּדְבָּר
 וְאֵת חוֹרְאֵי דְּבִטּוּרָא (ח"נ: דְּבִטּוּרָא) דְּסַעִיר עַד מִישֹׁר פֶּאֶרְן דְּסַמִּיד עַל מִדְבָּרָא

בְּהֶרְרָם - בהר או א. ברוב הנוסחים "בְּהֶרְרָם שְׁעִיר" – "דְּבִטּוּרָא דְּסַעִיר", ברכים. ואולם
 בהרים?
 מכיוון ש"בְּהֶרְרָם" משמעו בהר שלהם כדרך הכפולים "הֶרְרִי קָדֶם" (דב'
 לג טו), יש שתרגמו "דְּבִטּוּרָא דְּסַעִיר", ביחיד. והמיוחס ליונתן שתרגם "דְּבִטּוּרָא רְמִיָּא
 דְּגִבְלָא" (שבהרים הגבוהים של גבל) פירש בְּהֶרְרָם כנוטריקון: בהר – רם, ותרגם שְׁעִיר –
 גִּבְלָא על דרך "גִּבְלָא וְעַמּוֹן וְעַמְלָק" (תהי' פג ח).¹³¹

128. אבל ב"שדה ארם" (עמ' 16) כתב ש"תְּקִיפֵיָּא" מיוסד על דמיון צלילי שבין זוּזִים לַעֲזִים, ורחוק.
 129. תרגום זה הוזכר גם בב"ר מב ד. בָּהֶם - בָּהֶם מתורגם גם בפשיטתא ובתרגום השבעים, וראה "נתינה
 לגר".

130. עֲשִׂתָּהּ היא עיר קדומה במרכז הבשן שנקראת גם "עשירות קרנים". העיר נתכנתה על שם אלילת
 הפריזון הכנענית שצויירה כפרה בעלת קרנים ומכאן כינויה "קרנים" [ולדעת רמב"ן (לדברים א ד)
 "ועשירות קרנים היו הרים גבוהים שעליהם מצודות סלעים ידמה אותם הכתוב לקרני הבהמות".
 השווה סוכה ב ע"א: "העושה סוכתו בעשירות קרנים, הכי נמי דלא הוי סוכה?"]. שני השמות
 "עשירות" ו"קרנים" נשתמרו גם אצל הארמים יושבי הבשן ולכן לא נתרגמו. וכן רמז הנביא
 במליצתו החריפה ובכפל משמעות בפסוק "הַשְׁמָחִים לֵאלֹא דָבָר הָאֲמָרִים הָלֹא בְּחֻזְקָנוּ לְקַחְנוּ לָנוּ
 קִרְנִים" (עמוס ו יג). הרומז גם לעיר "לא דָּבָר" שבצפון הגלעד (שמ"ב יז כז) ו"קרנים" שבמרכז הבשן
 בחלק הארמי (י' קוטשר, "מלים ותולדותיהן", עמ' 88).

131. "חליפות שמלות", וראה גם "נתינה לגר ו"באורי אונקלוס".